

Zpráva z deváté mezinárodní vědecké konference

Cizí nebo jiný v českém jazyce a literatuře,

Ratiboř 6.–7. září 2017 r.

Ve dnech od 6. do 7. září 2017 roku měli neopakovatelnou příležitost se sejit hlavně čeští a polští bohemisté (také ruští a rakouští) na již deváté mezinárodní vědecké konferenci v Ratiboři, která je systematicky organizována od 2001 roku. Pořadatelem letošní konference byla Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani¹ a Státní vysoká škola odborná v Ratiboři². Průvodní tematikou této pořádané konference byla různorodá problematika, týkající se otázky zkoumané domény *Cizí nebo jiný v českém jazyce a literatuře*. Konferenci slavnostně otevřela rektorka PWSZ³ v Ratiboři prof. nadzw. dr hab. inż. arch. Ewa Stachura, která srdečně přivítala všechny účastníky tohoto mezinárodního sympozia. Dále se slova ujal ředitel neofilologického ústavu doc. dr Daniel Vogel, který vřele popřál všem účastníkům plodnou diskusi a konstruktivní jednání. Jménem organizátorů prof. dr hab. Mieczysław Balowski rovněž srdečně přivítal hosty a sdělil jim, že je opravdu překvapen, že přijelo do Ratiboře až tolik účastníků, kteří mají zájem prohlubovat česko-polskou spolupráci v oblasti široce chápané vědy.

Program konference byl neobyčejně bohatý a pestrý. Během dvoudenní konference účastníci si poslechli dvaadvacet referátů z mnoha předních bohemistických vysokoškolských středisek, která se nacházejí ne jenom v Polsku (Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani, Vratislavská univerzita ve Vroclavi, Opolská univerzita v Opoli, Technicko-humanistická akademie v Bielsku-Bialé, Státní vysoká škola odborná v Ratiboři), ale i v České republice (Univerzita Karlova v Praze, Akademie věd České republiky v Praze, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Slezská univerzita v Opavě, Západočeská univerzita v Plzni, Masarykova univerzita v Brně, Univerzita v Hradci Králové, Univerzita Palackého v Olomouci, Ostravská univerzita v Ostravě) a také v Rakousku (Institut für Slawistik, Universität Wien).

Příspěvky se zaměřily na dvou hlavních specialistických oborech. Týkaly se zároveň jazykovědných otázek (28 referátů), ale i literárněvědné problematiky (14 referátů). Na začátku prvního dne konference, během plenárního zasedání vystoupilo pět významných odborníků. Jednání zahájila J a n a H o f f m a n o v á z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze příspěvkem *Konvergentní a di-*

¹ Ústav slovanské filologie, Katedra západoslovanských jazyků a literatur.

² Ústav neofilologie, Katedra slovanské filologie.

³ Polská zkratka: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (Státní vysoká škola odborná).

vergentní reprodukce řeči své a cizí, která se ve svém referátu soustředila na prozodických a parajazykových prostředcích řeči, kde reprodukce představuje prototypickou realizaci opozice „svůj – jiný“ ve výstavbě diskurzu. Druhý z přednášejících Zbyněk Holub reprezentující Slezskou univerzitu v Opavě v referátu *Ke genezi vybraných adaptací v českém, moravském a slezském pohraničí (v kontextu sémantických polí »cizí«, »jiný«, »svůj«)* prezentoval perspektivy vývoje nářečních adaptací v kontextu jazykové situace na tzv. „prajzské“, na pomezí českého a polského Slezska, dále seznamoval posluchače se specifickou nářečně smíšeného pohraničí na východě Čech, ale i Moravy a pravobřežním Pováží. Ve třetím referátu *Obce i inne w języku i w literaturze Międzyzława Białowskiego* z Ústavu slovanské filologie Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani seznámil účastníky konference s rozborem pojmů tzv. rámcové definice „svůj“, „cizí“ a „jiný“. Autor poukazyval na souvislosti přenášení těchto pojmů do jazykových a literárních jevů. Čtvrtý příspěvek byl věnován Čechům žijícím v Kanadě a USA. Jeho autorka Dobrava Moldanová z Katedry bohemistiky Pedagogické fakulty Univerzity J.E. Purkyně v Ústí nad Labem ve výstižně pojmenovaném referátu *Naši za velkou louží* se zamyslela nad obrazem české emigrace v dílech Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové. Poukázala z jedné strany na jejich reflexi konfliktů a z druhé strany na kontakty s novou vlastí. Pátý, poslední referát plenárního jednání *Cizí, a přece naše. Cizí osobní propria v českých frazémech* byl prezentován Marií Čechovou z Ústavu bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Přednášející analyzovala české frazeologizmy, ve kterých se soustředila na zařazení cizích reálií do českého kontextu, byť uživatel českého (mateřského) jazyka si dobře neuvědomují nečeskojazyčný původ.

Po přestávce vznikly dva bloky (jazykovědný a literárněvědný). Organizátoři připravili jednání v celkem osmi tematických sekcích. V první jazykovědné sekci předemětná tematika se týkala řešení otázek *cizí a jiné ve frazeologii* (3 referáty). První příspěvek *»Cizí« a »necizí« v české biblické frazeologii* referovala Míra Načeva-Marová z Katedry bohemistiky Pedagogické fakulty, Univerzity J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. Na základě Českého národního korpusu autorka zkoumala problematiku triády „cizí – méně cizí – necizí“ v kontextu výskytu a realizace vlastních jmen jako komponenty frazeologických jednotek biblického původu v české idiomatice a frazeologii. V dalším referátu *»Naše« a »cizí« ve frazémech s (de)toponymními komponenty* Renáta Neprašová z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze se zaměřila hlavně na frazémy a jejich varianty, které tematizují stereotypy. Stručně byl prezentován výběr české frazeologie s (de)toponymními komponenty do připravovaného Akademického slovníka současné češtiny. Následující referát *Lubomír Hampl* z Fakulty humanitních a společenských věd Technicko-humanistické akademie v Bielsku-Bialé pojmenovaný

Zda změny tzv. »základních lexémů« ve frazeologické oblasti způsobují nesrozumitelnost v relaci »svůj – cizí«. Obtížnosti v jejich překládání upozorňoval především na to, že zkoumaná např. česká, polská a ruská frazeologicko-idiomatická spojení jsou překladatelná/přeložitelná z jednoho jazyka do druhého za předpokladu, jestliže cizojazyčnému odběratele bude vysvětleno, jaký je mechanismus vztahů a relací („svůj – jiný“; „náš – váš“; „vlastní – cizí“) mezi překládanými a konceptualizovanými významy. Prozkoumal kulturní a historické reálie, jazykové kolokace, logicko-referenční výměr s logicko-sémantickým aspektem a jazykovou normu v rámci zkonvencionalizovaných lexémů, používaných v těchto slovanských jazycích.

Další jazykovědná tematika se týkala problematiky *cizí a jiné v gramatice* (8 referátů). Šárka Pešková z Katedry bohemistiky Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem seznámila účastníky s referátem *Prefixy a prefixoidy cizího původu ve výuce českého jazyka*, ve kterém věnovala pozornost obtížnostem při jejich identifikaci a porozumění žáky základní školy. Jitka Holasová reprezentující rovněž Katedru bohemistiky Pedagogické fakulty Univerzity J.E. Purkyně v Ústí nad Labem v referátu *Blendy v současné češtině* upozorňovala na procesy mechanických skládání „oříznutých“ slov. Zaměřila se na klasifikaci blendů, na jejich slovotvornou paradigmaticku a také na jejich původ. Hlavním zdrojem popisovaných blendů byl Český národní korpus a databáze Neomat. Hana Žižková z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v referátu *Naše cizí slovesa* se soustředila na nejproduktivnějším typu vzniku nových sloves utvořených sufixem *-ovat*. Konfrontovala to se slovesy nezaznamenanými v morfologickém slovníku a posléze rozřadila je do několika skupin podle společných vlastností. Ilona Starý Kofronová z Ústavu bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve svém příspěvku *Interpretace vidu a vidových homonym* ukázala, že ani „u nás“ se bez ne-morfologických prostředků vyjadřování vidu neobejdeme, i když je obecně známo, že pojem slovesného vidu (ve slovanských jazycích včetně češtiny) je gramatikalizován, ale např. v angličtině tedy „u nich“ nejčastěji vid vyjadřují prostředky nikoli morfologické. Jiří Zeman zástupce Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové ve svém příspěvku *Syntax mluvené češtiny – jiná syntax?* přeanalyzoval některé metodologické problémy, které doprovázejí výzkum syntaktických struktur v mluvených projevech a zároveň sledoval odlišnosti od syntaxe psaných textů. Zuzana Děngeová z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze ve své studii *Cizí slovotvorné prostředky v češtině* se soustředila na pronikání cizích slovotvorných formantů do českého slovotvorného systému, tedy ukázala, jak probíhá přejímání cizích slovotvorných prostředků a jaké je jejich spojování s českými/počeštělými slovními základy. Darina Hradilová z Katedry bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v přednášce *Dodržování ortografické nor-*

my v psaných komunikátech rodilých a nerodilých mluvčích češtiny věnovala pozornost typům odchylek, které signalizují shody a rozdíly ve struktuře jazykové kompetence rodilých a nerodilých mluvčích. Julia Semýachkinová reprezentující Univerzitu Karlovu v Praze ve svém referátu *Pozitivní a negativní jazykové transfery u ruský mluvčích studentů češtiny jako cizího jazyka* prezentovala interferenční chyby, jaké jsou způsobovány mateřštinou ruský mluvčích studentů na češtinu a jaké jsou způsoby a principy odstraňování těchto zmíněných chyb.

V další jazykovědné sekci tematika se týkala otázek *cizí a jiné v lexikální rovině* (6 referátů). Galina Shcheloková z Ústavu českého jazyka a komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v referátu *Sémantický vývoj pojmu »cizí« v některých slovanských jazycích* se zabývala porovnáním sémantického vývoje praslovanského základu **ŕudъ* v češtině, ruštině a slovinštině, kde poukázala na skutečnost, jak docházelo k hláskovým a významovým změnám. Jana Nová z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze referující příspěvek *Cizí versus naše realita a jak ji uchopit ve slovníku češtiny*, přiblížila vybrané problémy při zpracování cizích reálií ve výkladovém slovníku češtiny a diskutovala nad důležitou otázkou, zda lexikograf se má soustředit na podvědomí českých uživatelů budoucího slovníku, nebo zda má být zohledněna globální realita. V dalším příspěvku Alena Černá, která také reprezentovala Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze ve své přednášce *Lexémy »potvora« a »mrzák« ve starší češtině* konfrontativně se zaměřila na gramatickou a stylovou charakteristiku zkoumaných lexémů. Následující příspěvek Diany Svobodové z Katedry bohemistiky Pedagogické fakulty Ostravské univerzity *K pojetí cizích slov ve výuce českého jazyka* byl věnován obohacování české slovní zásoby právě výrazy cizího původu a také autorka upozorňovala, jak jsou tyto cizojazyčné výpůjčky využívány v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základních škol. Ewa Michalská z Fakulty humanitních a společenských věd Technicko-humanistické akademie v Bielsku-Bialé ve svém příspěvku *Latinismy, galicismy a anglicismy v současné češtině – syntetický pohled na zdomácnělé a nově adaptované přejímky* se soustředovala na přejatých slovech v současné češtině především z lingvistického, překladatelského a didaktického hlediska. Michala Lišková reprezentující Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze ve svém referátu *Neologismy: diachronní periferie slovní zásoby* se zabývala „jinakostí“ jako konstituční vlastností neologizmu.

Následující jazykovědná tematika se týkala otázek *cizí a jiné v médiích* (3 referáty). V prvním příspěvku *Knižní čeština jako cizí jazyk v hrách Osvobozeného divadla* Karel Komárek z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci analyzoval hry Voskovce a Wericha, které byly cenným svědectvím vývoje spisovné češtiny. Jindřich Svobodová rovněž z Filozofické fakulty Univer-

zity Palackého v Olomouci ve svém referátu *Kritické čtení mediálních textů o migrantech a běžencích* pokusila se zhodnotit kompoziční výstavbu a výrazové prostředky v mediálních textech, které jsou věnovány předmětně zkoumané skupině migrantů a běženců. Petr Sádlo z Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě ve svém příspěvku *Změna charakteristiky řečových aktů na diskusních fórech MMORPG, WORLD OF WARCRAFT* zmapoval formu a funkci řečových aktů a reakcí v rámci diskusních fór (např. *massively multiplayer online role-playing game a World of Warcraft*).

Poslední jazykovědná tematika se týkala otázek *cizí a jiné v onomastice* (4 referáty). Martina Spěváčková z Katedry českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni ve svém příspěvku pojmenovaném *Cizí propria doložená v pramenech »Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila«*, zaujala se charakteristikou cizích proprií v dostupných pramenech a srovnala míru jejich začlenění do českého jazykového systému. Patrik Mitter z Katedry bohemistiky Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, připravil referát *Názvy železničních stanic a zastávek – »jiná« toponyma*, ve kterém se zabýval právě analyzovaným názvoslovím popisovaných železničních stanic a zastávek na území České republiky a to ze synchronního hlediska a také zkoumal, jaké jsou jejich motivace, funkce a status v soustavě onym. Třetí příspěvek *Počestování názvů biblických knih v 14. a 15. století* referovaly společně dvě osoby: Andrea Svobodová a Klára Matiasovitsová z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze. Konstatovaly, že cizí neprůhledné názvy pocházely z původních biblických jazyků a často byly překládány do domácího jazyka s přihlédnutím k latinskému znění. Poslední přednášející osobou v tomto jazykovědném bloku byla Alina Zimná z Ústavu neofilologie Státní vysoké školy odborné v Ratiboři, která referovala příspěvek *Czeskie nazwiska w Raciborzu – inne czy obce?* Autorka analyzovala současně používaná příjmení v Ratiboři z hlediska jejich struktury a původu.

Literárněvědný blok byl zahájen tematikou *cizí a jiné v starší literatuře* (4 referáty). Jiří Novotný z Katedry českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni přednášku *Motiv konverze v nejstarší české hagiografii* věnoval problematice konverzních motivů v české literární tvorbě od 10. a 11. století (střet „svého“ s „cizím/jiným“) až po vrchol feudální kultury doby Karlovy. Viktor Viktora reprezentující Katedru českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické ze Západočeské univerzity v Plzni, ve svém příspěvku *Na horké půdě. K. Klostermann a česko-německé vztahy* interpretoval zkrácený vztah Karla Klostermanna ohledně německého nacionalismu v monarchii. Hana Sodeyfi, která zastupovala rakouskojazyčné vysokoškolské středisko (Institut für Slawistik, Universität Wien) ve svém příspěvku *Babička naše nebo cizí?* věnovala pozornost okolnostem, zda dnešní generace – navzdory částečně nesrozumitelné slovní zásobě – jaká se

vyskytuje v *Bibičce*, je přínosná a blízká. Jiří Jelínek z Ústavu české literatury a komparistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve svém referátu *Hlasy z jiného světa: řeč mrtvých v české poezii* se soustředil na problematice odhalování „jinakosti“ či „cizosti“, zkoumajíc výrazové a obsahové prostředky „promluv mrtvých“ některých českých básníků.

Další literárněvědná tematika se týkala problematiky *cizí a jiné v literatuře 20. a 21. století* (5 referátů). O tom, jak vedl rozhovory žurnalista Karel Hvižd'ala s významnými českými uměleckými osobnostmi, z kterých to projeví vyzařovala konfrontace „jinakosti“ a „cizosti“, seznámil účastníky konference Bohuslav Hoffmann z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze *Žánr interview jako koncentrace vztahů »jinakosti« a »cizosti« (rozhovory Karla Hvižďaly s předními osobnostmi současné české kultury)*. V dalším referátu *Postavy cizinců a dvojníků u Egona Hostovského Vladimír Brěáková* z Katedry českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni hovořila o postavách cizinců a dvojníků vymezujíc společenský kontext žánrové psychologické prózy. Justyna Pietrzykowska z Ústavu neofilologie Státní vysoké školy odborné v Ratiboři ve svém referátu *Teoria światów możliwych w twórczości Milana Kundery* prezentovala soubor světů a myšlenek tohoto významného českého spisovatele. Marek Lohok z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně svůj příspěvek *Obraz »jiného« a »cizího« v autobiografické trilogii Terezy Boučkové* věnoval především způsobům sledování předmětně zkoumaných elementů „jiný“ a „cizí“ z perspektivního pohledu vypravěčky. Další referát *Obce w balladzie ludowej* byl věnován cizím jevům vyskytujícím se v lidové baladě. Byl referován Janem Cieślakem z Ústavu neofilologie Státní vysoké školy odborné v Ratiboři.

Poslední jednání literárněvědného bloku bylo zaměřeno na *cizí a jiné z hlediska totožnosti* (4 referáty), Iłona Gwózdź-Szewczenko z Filologické fakulty Vratislavské univerzity ve svém referátu *Motyw kobiety-cudzoziemki w polskiej i czeskiej prozie lat międzywojennych*, upozornila na obraz cizího jako hrdinky meziválečných románů, Hanna Herrmannová z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve svém referátu *Banátští Češi: cizí, jiní, nebo naši? Imagologický pohled* zkoumala stereotyp a autostereotyp banátských Čechů žijících v Rumunsku mezi válkami a nyní. Grażyna Balowska z Ústavu slavistiky Opolské univerzity v Opoli ve svém referátu *Cizí nebo jiní? Češi v Zelově* upozorňovala na probíhající procesy jazykové a kulturní asimilace české národnostní skupiny žijící v Zelově. Provedla charakteristiku potomků českých náboženských exulantů z hlediska „cizosti“ nebo „jinakosti“. Joanna Brodniewicz z Ústavu slovanské filologie Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani svůj referát *Swój czy obcy? – miejsce kato-*

lików w Republice Czeskiej věnovala otázkám (ne)přítomnosti katolíků a katolické církve v Čechách.

Jak jsme se mohli přesvědčit, letošní prezentované ratibořské referáty se týkaly velice široké a různorodé tematiky, zaměřené na konceptualizační problematiku „cizí a jiný“ v předmětně zkoumaném jazyce a literatuře. I když konferenčními jazyky byla čeština a polština, většina referátů zazněla v českém jazyce (36 příspěvků) a šest v polštině. Konference byla na vysoké metodologické úrovni. Většina účastníků ve svých referátech prezentovala ne jenom solidní rozbor z oblasti svých uskutečňovaných průzkumů, ale měla také na zřeteli analýzu prováděnou konfrontativní metodou. V každém bloku po ukončení jednotlivých tematických sekcí následovala vždy meritorní diskuse a aktivní výměna zajímavých inspiračních názorů, které byly doplňovány výstižnými připomínkami a vhodnými konkluzemi.

Zmíněná konference – po prvním dnu jednání – byla doprovázena bohatou kulturní vložkou. Účastníci navštívili zámek v Ratiboři, prohlédli si jeho muzeální prostory a také místní zámecký pivovar. Večer byl pořádán varhanní koncert věnovaný tvorbě Alberika Mazáka v kostele Nanebevzetí nejsvětější Panny Marie v Ratiboři.

Na závěr konference vedení Státní vysoké školy odborné v Ratiboři připravilo pro profesora Balowského překvapení. Byla promítnuta multimediální prezentace ve formě ukázky slajdů a fotografií, kde byly zobrazeny nejdůležitější chvíle z jeho vědeckého, didaktického, pracovního, rodinného a soukromého života. Konferenci slavnostně uzavřeli: prof. dr. hab. Mieczysław Balowski, který sdělil, že se zde opět v Ratiboři za dva roky určitě sejdou bohemisté na jubilejní 10. mezinárodní konferenci. Dále toto vědecké sympozium uzavřel prorektor PWSZ pro didaktické a studijní záležitosti dr. Paweł Strózik, a také ředitel neofilologického ústavu doc. dr. Daniel Vogel.

Lubomír Hampl, Bielsko-Biala